

A GYAKORLAT MŰHELYÉBŐL

Vörösmarty Mihály Általános Iskola és Logopédiai Intézet, Budapest

Eséllyel a nyelvoktatásban – avagy diszlexiás tanulók idegen nyelvtanításának lehetőségei a logopédia támogatásával

GYÜRE ZSUZSA

gyurezsuzsa@citromail.hu

Absztrakt

A diszlexiás gyermekek oktatása – a súlyosabb eseteket kivéve – mindig is integráltan zajlott. A többségi pedagógusok is átértzik az ilyen gyermekek fejlesztésének fontosságát. A részképességek fejlesztése mindennapi feladatunkká kell, hogy váljon, hogy a specifikus terápiás eljárások megfelelő alapokra épülhessenek. Így segíthetjük elő a fejlesztés sikerét, az igazi esélyegyenlőség megteremtését.

Az idegen nyelv oktatása során számos olyan gyakorlatot építhetünk be tanítási óráinkba, amelyek a hagyományos logopédiai terápia protokolljában is megjelennek. A szerző angol nyelvet tanító logopédusként olyan specifikus gyakorlatokat mutat be, amelyek alkalmasak lehetnek a diszlexiás gyermekek esélyteremtő nyelvoktatására.

Kulcsszavak: diszlexia, részképesség zavar, kisiskolások nyelvtanítása, angol nyelv, angol órai gyakorlatok

Számos nagyszerű logopédus, gyógypedagógus segíti a többségi pedagógusok integrált keretek között folyó munkáját. Remek ötletek, módszerek állnak rendelkezésünkre a diszlexiás tanulók megsegítésére is. Számomra azonban, aki angol nyelvtanító és logopédus is vagyok a pesterzsébeti Vörösmarty Mihály Általános Iskola és Logopédiai Intézetben, kevés módszertani segítség állt rendelkezésemre: nem volt megfelelő szakmai tudásom, és nem voltak megfelelő eszközeim arra, hogyan segíthetném azokat a tanítványaimat az idegen nyelv (angol) elsajátításában, akik az írott és a beszélt nyelv zavaraival is küszködnek.

Ezért kezdtem el érdeklődni a logopédia iránt. Felvételt nyertem a „Bárczira”, s ha már sikerült a gyógypedagógia világába belecsöppennem, adva volt a feladat: a diszlexiás gyermekek nyelvoktatásában a logopédiai módszerek felhasználása, kipróbálása.

A következőkben e munka eredményeit, tapasztalatait foglaltuk össze, ezt kívánjuk bemutatni, illetve megosztani az olvasókkal.

Az integrációról röviden

Az integráció szó jelentése: „különálló részeknek valamely nagyobb egészbe, egységbe való beillesztése, beolvadása, egyesülése” (*Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1972. 596.).

Tágabb értelmezésben az integráció folyamata minden olyan gyermek beillesztését jelenti, akinek valamilyen nehézsége van, valamiért más, mint a többi, tipikus fejlődésű társa. Szűkebben értelmezve a sajátos nevelési igényű (SNI-s) gyermekek együttnevelését kell megvalósítanunk az integráció kapcsán. Sajátos nevelési igényűek azok a gyermekek, akiknek a nevelhetősége eltér a többiekétől. Nekik az eredményes nevelésük – oktatásuk érdekében a szokásostól eltérő, nagyobb mértékű pedagógiai/gyógypedagógiai segítséget kell nyújtani. Állapotukat a szakértői és rehabilitációs, illetve a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottságok vizsgálják, s szakvéleményben rögzítik.

A legtöbb gyakorló pedagógus életében jelen vannak tehát a sajátos nevelési igényű tanulók, s jó esetben a szakvéleményben foglaltak segítik a mindennapok munkáját. Tapasztaljuk azonban, hogy egyes diszlexiás gyermekek esetében felmentést javasolnak az idegen nyelv tanulása alól, amely viszont ellentétes az esélyegyenlőség lehetőségével.

A diszlexia meghatározása

A diszlexia olyan tanulási zavar, amely az intelligenciaszint alapján elvárhatónál lényegesen alacsonyabb tanulási teljesítmény, mely neurológiai deficit vagy funkciózavar talaján jön létre, sajátos kognitív tünetegyüttessel (ZSOLDOS–SARKADY 1992), de egyben a diszlexia viszonyfogalom is, diszharmónia a gyermekkel szembeni jogos elvárások (pl. a gyermek adottságai), az olvasás-írás tanítására szánt idő és a gyakorlási mennyiség, valamint az eredmény között (MEIXNER 1993).

A diszlexiások *részképesség-zavarai* – az alap okok és a kiváltó tényezők nagyszámú kombinációja miatt – rendkívül széles skálán mozognak. Előfordulhatnak a különböző modalitások területén a percepció, az integráció eltérései; vagy a beszéd- és nyelvi képesség, a laterális dominancia zavarai; sőt a saját testen és a térben való tájékozódás nehézségei is. Ehhez járulhatnak a figyelem és a rövidtávú memória zavarai is. Már ebben az esetben is látható, hogy az ő ellátásukhoz speciális ismeretek, módszerek is szükségesek.

A diszlexiások nyelvtanítására vonatkozó általános szempontok

A sajátos nevelési igényű tanulók fejlesztési koncepciója sérülés specifikus szükségletekhez igazodó differenciált foglalkoztatást igényel, ami mellett az egyéni fejlődési ütemhez való rugalmas alkalmazkodást is szem előtt kell tartanunk. A nyelvtanulás első szakaszában a nyelvi kompetenciák differenciált fejlesztését tekinthetjük kiindulópontnak a teljesítményeket megalapozó más képességek fejlettségi szintjének elérésben. A beszéd fogyatékos, diszlexiás gyermekek estében a kívánt eredményeket

csak a figyelmi, emlékezeti, észlelési, mozgási és orientációs képességek deficitese működésének javításával érhetjük el.

Minden nyelvhasználat során a kommunikatív nyelvi kompetencia receptív és produktív nyelvi tevékenységekben nyilvánul meg. A kommunikatív nyelvi kompetencia teszi képessé az embert arra, hogy nyelvi (magyar vagy angol) eszközök alkalmazásával cselekedjen. Így fonódnak össze szorosan a kommunikatív nyelvi kompetenciák és az általános kompetenciák.

A mai modern kor elsődleges elvárása, hogy minden gyermeket érdekeltté, aktívvá tegyen a tanulásban. Ha elvárjuk, hogy a gyermek passzív befogadóként legyen jelen az órákon, életkori sajátosságától fosztjuk meg. Kíváncsisága, felfedezésre, tapasztalásra való igénye kell, hogy szemünk előtt legyen. Ehhez persze tudni kell különféle tanulási módokat, stratégiákat alkalmazni. Szorongásmentes, nyugodt, elfogadó, életkori sajátosságokra figyelő iskolai környezetet kell kialakítani. A célok elérése érdekében a tanórák formája és tartalma is megváltozott: a tanterem, a taneszközök, az óravezetés, a szemlélet, az értékelés. Előtérbe kerül a játékoság, az alapkompétenciák fejlesztése, az interaktív segédeszközök használata, a multiszenzoros tanítás, a tudás személyre szabott megszerzésének biztosítása, az egyéni különbségekre figyelő tanulás, az egész személyiség fejlesztése. A tanulásszervezésben az aktív tanulás, a differenciálás, a differenciált rétegmunka, a kooperatív tanulás, az individualizált tanulásszervezési mód dominál.

Az integrált oktatásban jó esetben megjelenik a kéttanáros modell.

Nézzük, hogyan lehet a logopédiai ismereteket az angol órákon alkalmazni. Kiindulópontként a diszlexiás tanulók logopédiai fejlesztésének területeire támaszkodhatunk.

Logopédiai szempontokat is figyelembe vevő nyelvtanítás

Az észlelés fejlesztése

A pontos észlelés határozza meg az olvasás, írás, számolás automatizmusának kialakulását. **Vizuális észlelés** kapcsán *azonosságokat, különbségeket* kell felismerni. Eleinte a szembeötlőbb, később a kisebb különbségeket kell, hogy felismertessük. Angol órán számos lehetőség adódik az észlelés fejlesztésére. A különböző tárgyak nevének tanulásakor egy tárgykép-sorozatot megváltoztathatunk – *Mi történt az asztalon?* A különböző „*Spot the difference*” (*Vedd észre a különbséget!*) típusú feladatoknál fontos figyelembe venni a nehézségi fokozatokat. Szerencsés olyan feladatot választani, ahol a különbségeket meg is tudják fogalmazni angolul. Legegyszerűbb formája a *There is/There are...*, *There isn't/There aren't ...* (*Van,/vannak, Nincs/nincsenek*) analógia alkalmaztatása.

A *formaállandóság* a vizuális észlelés másik fontos területe. A nyelvkönyvek tele vannak divatos képregény-sorozatokkal. Ennek észlelése nagyon nehéz, hiszen vagy nagyon torz az ábrázolásmód ahhoz, hogy a kisgyermek számára felismerhető legyen, vagy olyan szögből, nézetből ábrázolják, amely szintén megnehezíti az észlelést. Így nagyon fontosnak tartom, hogy mielőtt meghallgatjuk az ilyen típusú történeteket, megbeszéljük (magyarul), hogy mire számíthatunk a képregény-sor alapján. Így egyből kiderülnek a félreértések.

A *rész-egész viszonyának* felismerését fejleszthetjük a különböző hiányos ábrák kiegészítésével. Ennek a játéknak egy másik variációját is szeretik játszani a gyermekek: a tanár elkezd rajzolni valamit, s nekik kell kitalálniuk, hogy mi is lehet az. Egy körív megrajzolása után már jöhetnek is az ötletek: *apple, orange, ball*, stb. A „jó rész- egész viszony” észlelők maguk is képesek ilyen feladványokat rajzolni már az iskoláskor legelején.

Az *alak-háttér megkülönböztetésére* sok feladat található a nyelvkönyvekben. Mi magunk is készíthetünk azonban „*zsúfolt*” *képeket*, ahol ki kell keresni a háttérből a formákat.

A *szériális észlelés* sok gyermeknél kevésbé fejlett a kisiskoláskor elején, sőt még második osztályban is. Kiderül ez olyankor, amikor a már említett képregény-sort szétvágva képtelenek helyes, a történetnek megfelelő sorrendet kialakítani. A nyelvkönyvek sem könnyítik ám meg az ilyen gyermekek sorsát. Szomorú tapasztalat, hogy már a bevezető feladatokban is 8-10 elem sorba rendezését várja el a könyv, holott van, akinek még az alakkonstancia sem olyan egyértelmű. Megkönnyíthetjük a dolgukat, ha kevesebb eseményképet kell sorba rendezniük, esetleg verbálisan is megtámogathatjuk a tevékenységet.

Az *auditív észlelésnek* a beszédészlelés szempontjából van kiemelkedő szerepe. Fontos tehát ezt a területet is fejleszteni. Pár perc alatt megvalósíthatjuk egy szógyakorlás alkalmával. Például amikor a járműveket tanuljuk, azok hangja alapján kell a kívánt szót kimondani. A *Világunk hangjai* című hangkazetta nyelvtől független. Érdeemes használni, a gyerekek jókat szoktak derülni a különböző hangokon. Persze meg is kell nevezni a hallottakat, de így izgalmasabb a játék.

Másik lehetőség a különböző szembekötős játékok során, a hang alapján a játékban résztvevők személyének felismerése: a nyelvtani formula gyakorlása mellett (*Are you Zoli?? Yes I am/No, I'm not – Te Zoli vagy? Igen/Nem*) ilyenkor a hallási észlelést is fejleszthetjük.

Ezeket az észlelési feladatokat összekapcsolhatjuk az auditív memória és a szériális képességekre kiterjesztett gyakorlással is, amennyiben egyre több akusztikus ingert ismertetünk fel, meghatározott sorrendben.

Az első osztályosoknál inkább tárgyakkal kezdjük a szavak tanítását, s csak később térünk rá a képek megnevezésére. Így taktilisan is érzékelhetik az adott tárgy jellemzőit, hiszen megfoghatják, érezhetik, komplexebb benyomásokat szerezhetnek. Az ilyen tárgyakat *tapogatózsákba* tesszük, a tapintási érzékelés alapján is megneveztetjük a tárgyakat anélkül, hogy azokat a gyermekek látnák (*What's this? – Mi ez?.*) Fokozatosan kell tehát eljutni a valóságos tárgytól a képi elvonatkoztatásig, amelyhez természetesen a gondolkodás bizonyos fokú érettsége is szükséges.

A figyelem fejlesztése

A hatékony tanulás elengedhetetlen feltétele az összpontosítás. Rengeteg módja van a figyelem fejlesztésének még a klasszikus nyelvi játékok között is. *Simon says* (*Simon mondja*), *Palm-king* (*Király és pálma*), *Fizz-Buzz*, *Circle the family words* (*Karikázd be a családtagokat jelentő szavakat!*), stb.

Nyelvtől függetlenül is fejleszthetjük a figyelmet. Egyik kedvenc játékunk a „*labdadobás egymásnak*” úgy, hogy mindenkinek meg kell jegyeznie, hogy kitől kapta és kinek dobja a labdát, mert az újra induló második körben is ezt a sorrendet kell

követnie a labdának, mint az elsőben. Aztán bekapcsolódik a második, majd a harmadik labda.... Még mindig ugyanannak kell dobjam, akinek az előző körben. Aztán jöhet a negyedik is, és így tovább.....

Nagyon nehezen lehet rászoktatni a gyermekeket arra, hogy a tanórán akkor is figyeljenek, ha látszólag nincs személyre szóló feladatuk. Erre a helyzetre kiválóan alkalmazható játék, az első alkalommal hallgatott aktuális angol szövegből először csak szavak, kifejezések „gyűjtése”. Kezdetben még csak jelentéktelen szavakat mondanak pl. „Yes”, „Bean”, de a tanóra végére, a többszöri végighallgatás után, szinte már az egész szöveget „fel tudják mondani”, össze tudják rakni. Fontos, hogy, soha nem kérjük, hogy „most nagyon figyelj, mert az lesz a feladatod, hogy...”. Így rá tudjuk szoktatni tanulóinkat az állandó, önkéntelen figyelemre.

Az emlékezet fejlesztése

Fontossága mindenki számára vitathatatlan. A **rövid távú memória** terjedelme úgy bővíthető, hogy logikai összefüggések alapján tömbösítjük az információkat. Az emlékezet hatékonyságát a feldolgozás, a kódolás segíti leginkább. Az előhívást kérdésekkel lehet segíteni. Nem szabad elfelejteni, hogy a rövid távú memória kapacitása 7+2 elem. Ez azt jelenti, hogy nem szabad „szóhalmokat” feladni megtanulásra. Igyekezni kell valamilyen szempont szerint is csoportosítani a szavakat. Sokszor nyílik lehetőség film-címekkel vagy slágerszövegekkel szemléltetni, megjegyeztetni a szavakat. Leghatékonyabb a bevésés, ha kifejezéseket próbálunk megtaníttatni, s nem az egyedülálló, csupasz szavakat. Például amikor az időjárásról tanulunk, csak kifejezéseket használunk, nem szavakat: *The sun is shining (Süt a nap.)* Így egyszerre két szót is megtanul, amit már mondatba is tud helyezni. Ha ehhez még verset is találunk, garantált a siker (*Weather Rhyme- Időjárás mondóka!*)

A **vizuális memóriát** segíthetjük bármilyen képpel, aminek eseményeit, szavait úgy kell felidézniük, hogy letakarjuk az eredeti képet. A nagyobbakkal beszélgethetünk popsztárokról, sportolókról, akiket szintén a vizuális memóriánkban idézünk fel a verbális memória segítségével. A hagyományos *memória játékokkal* szintén remekül lehet fejleszteni a vizuális memóriát.

A **verbális memória** fejlesztésére kezdetben az auditív észleléskor használt hangok, zörejek felidézése szolgálhat. Később több hangot kell a megfelelő sorrendben felidézni. A különböző *szóláncok* szintén fejlesztik a verbális memóriát. A nagyobbak már maguk rájönnek, hogy érdemes valamilyen szempont szerint „fűzni” a láncot: csak állatokat mondani; azzal a hanggal kezdődjön, amivel az előző végződött; a teremben látható tárgyak nevei, stb. Bízassuk tanulóinkat arra, hogy ezt az észrevételt az önálló tanuláskor is próbálják meg alkalmazni. Olvasmányok feldolgozásakor a szavakat csoportosítsuk: *things (dolgok), verbs (igék)*, stb. Így a bevésés folyamatát is megkönnyítjük.

A mozgás fejlesztése

A mozgás a beszéd kivitelezésének, és az írás elsajátításának is a bázisa. A **nagy-mozgások fejlesztésének** nagy tégigénye van. Ilyenkor vagy át kell rendezni a termet, vagy olyan termet kell keresni, ahol az elsajátítandó mozgások kivitelezhetőek. Mivel ezek a gyakorlatok pár perc alatt elvégezhetőek, praktikus az életünket úgy szervezni, hogy minden osztályterem, ahol angolt tanítunk, alkalmas legyen az ilyen típusú

gyakorlatok végzésére. A kicsik rendkívül élvezik a különböző *zenék ritmusára történő járást, vonatozást*. Közben persze közösen énekelhetünk, mondókázhatunk. A hiperaktív gyerekek számára is jó gyakorlat, ha adott jelre meg kell szakítaniuk valamilyen mozgássort. A „*mozgásstop*” és a „*mozgássor*” újraindítása ugyanis rendkívül nagy figyelmet, erőfeszítést igényel a gyermektől. Ezért kiválóan alkalmas gyakorlat erre a hagyományos *székfoglalós* játék is, amelynek során a mozgásstopot az angol gyerekekkel leállításával kell megvalósítani.

Nyelvtani formulát is gyakoroltathatunk a *What am I doing? (Mit csinálok most?)* kezdetű játékkal, amikor is valamilyen cselekvést kell kitalálni a mozgásminta alapján. Nyelvtanilag ez a játék jól variálható: *Are you playing football? ? Yes I am/No, I'm not. (Te most focizol?? Igen/nem)*.

Versikék, dalok mozgással kísérése szintén fejlesztő hatású. Ajánlott olyan verseket használni, amelyet már magyarul ismernek az óvodából, így a már begyakorolt mozgássor segíti, támogatja az angol szöveg megtanulását (*In a cottage, in a wood... Erdő szélén házikó*).

A *finommozgások fejlesztésére* az angol nyelvben is találhatunk ujjmondókákat (*This little pig... – Ez a malac...*), de végezhetünk bármilyen utánzó mozdulatot is (*The sun is shining, It's raining, ... – Süt a nap, esik az eső*).

Fontos megemlíteni a *szem-kéz koordinációs* gyakorlatok fontosságát, mely a jó vizuális észlelésen és a grafomotoros fejlettségen is múlik.

Mivel első osztályban angol órán nem íratunk szavakat, sok a „*Kösd össze!*” típusú feladat. Ilyenkor sok gyermeknél észrevehetjük, hogy „*gírbegurbák*” a vonalak, nem a legrövidebb úton haladnak, hanem kanyarodik menet közben, túllógnak a vonalak az összekötni kívánt képeken. Ilyenkor bizony a szem-kéz koordinációt fejleszteni kell, mert a jó vonalvezetés az írás alapja. A munkafüzetekben találkozhatunk ilyen gyakorlattal, amikor *pöttyöket kell összekötni* valamilyen szempont szerint, általában az abc betűit, vagy számokat. Számtalan *vonalvezetési gyakorlatot* játszhatunk különböző irányokban.

Az angol munkafüzetek némelyike tartalmaz *íráslelemeket ábrázoló feladatokat* is. Érdemes ilyeneket is gyakoroltatni. Jó játék pl. a majom farka a *j* betű, a kutya lába *w*, és ezeket a betűformát át kell írni, így a vizuális észlelése mellett a finommotorikát is fejleszthetjük. Ezeket nagy csomagolópapíron is megrajzolhatjuk, s közben még a szavakat is lehet gyakoroltatni.

A téri orientáció fejlesztése

A téri tájékozódás kiindulópontja a saját test. A testrészek tanulásakor remek alkalom nyílik a *testtudat fejlesztésére*. Tükör igen ritkán van egy tanteremben, de ha lefektetjük a gyereket egy *csomagolópapírra*, s körberajzoljuk, hozzájárulhatunk *testképének* fejlődéséhez. A testrészek azonosítását, egyeztetését, a *megérintett testrészek mozgatását*, ellazítását hívhatjuk segítségül a fejlesztéshez. Megvalósíthatjuk ezt képző egyeztetéssel (*Put the words next to the correct part – Tedd a szót a megfelelő helyre!*). A kicsik nagyon szeretik, amikor a méhecske rájuk száll: *Where's the bee? – It's on my head – Hol a méhecske? – A fejemen.*)

Az egyéni testkép-tudatot nagyban befolyásolja a közösség. Fontos, hogy pozitív testkép kialakulását támogassuk, és ennek segítségével az egymás csúfolását is el lehet kerülni.

A *testfogalom* alakulását a testrészek nevének megtanulása segíti. A testrészek megnevezésével mozgássorokat hajthatunk végre (nagymozgás fejlesztés), felismertethetjük csukott szemmel a társak különböző testrészeit, kirakhatunk szétvágott elemekből emberalakot. A *kapcsolatteremtő játékok* szintén alkalmat teremtenek a testtudat fejlesztésére. Zenére sétálnak a gyerekek a térben. A zene halkulásakor meghatározzuk, hogy milyen módon kell továbbhaladni, pl. *When you're walking, touch your partner's hair/face/arm...* (Amikor sétálsz, érintsd meg a melletted elhaladó haját, arcát, karját...) Ezzel már a *testséma* fejlesztését is végezzük, amely a gravitáció irányához elfoglalt helyzetének, és a test térben való mozgásának érzékelését jelenti. A különböző utánzó mozgások, növények és állatok utánzása tartozhat még ide. Jó játék a *Hokey-kokey* dal, mely az *Előre a jobb kezed...* kezdetű dal angol változata. Itt már a jobb, bal irányok is bekapcsolódnak a fejlesztésbe, amivel már a **térbeli tájékozódást** is fejleszthetjük. A téri viszonyiszavak használatával a kialakítást, tudatosítást segíthetjük elő. A gyerekek a térben elhelyezett tárgyak helyét önmagukhoz képest kell hogy felismerjék, majd meghatározzák: *Who is next to you?* (Ki van melletted?) Egy következő nehézségi fok, amikor instrukció alapján kell megérteni a relációs szavakat: *Put your pencil near your book* (Tedd a ceruzád a könyved mellé!). Amikor a viszonyiszavak beépültek az aktív szókincsbe, akkor már önállóan is képesek megfogalmazni ilyen típusú mondatokat. Eleinte a kérdések még nagy segítséget jelentenek: *Where is the bag? It's in front of me.* (Hol a táska? Előttem.). A tájékozódás legmagasabb szintje, amikor saját nézőpontjuktól elvonatkoztatva is képesek már meghatározni különböző téri viszonyokat.

A *labirintus feladatokkal, térképpel* kitűnően fejleszthetjük a jobb- bal irányok fogalmának használatát. Eleinte ezeket érdemes valóságosan is végigjárni, a térbe belehelyezni. Kezdetben még csak a testséma ismeretekre támaszkodva saját testükhöz viszonyítva határozzák meg a *right, left* (jobb, bal) irányokat. Későbbi fejlődési szint, amikor máshoz is viszonyítani tudja a tárgyak helyzetét: *What is the bear's left side?* (Mi van a maci bal oldalán?).

A **téri relációs viszonyok és irányok síkban** történő felismerése, majd megnevezése a tájékozódás fejlődésének következő fokozata. Biztos térbeli tájékozódás nélkül a gyermekek a síkban sem fognak tudni tájékozódni! A különböző gyakorlatokat angol nyelven ugyanúgy tudjuk játszani, mint magyarul – már a kicsiknél is. *What is next to the table?* (Mi van az asztal mellett?) – kérdésre a gyermek megnevezi a tárgy nevét – *a bin* (egy kuka). Tárgyképek rakosgatásával szintén fejleszthetjük a síkbéli tájékozódás képességét: *Put the book on the desk.* (Tedd a könyvet az asztalra!). Újabb fokozat, amikor kérdésre a gyermek fogalmazza meg a viszonyokat: *Where's the book? It's on the desk.* (Hol a könyv? Az asztalon.). Rajzoltathatunk is különböző instrukciók szerint: *Draw a cat under the umbrella.* (Rajzolj egy macskát az esernyő alá!) A szavak gyakorlása így nem csak a nyelvtudást segíti, de a képességek fejlesztéséhez is hozzájárulhat.

A beszéd fejlesztése

A **beszédszlelés fejlesztését** szolgáljuk az auditív percepció fejlesztésével. Játshatunk olyan játékokat, ahol megadott beszédhangok sorozatából kell kiemelni, felismerni a keresendő fonémát, annak helyét, amelyet még valamilyen mozgással (pl. leguggolással) is össze kell kapcsolnia. „Angolossá” válik a feladat, ha *angol hangokat kell differenciálni: I (áj), R (ár)*. Ezután meg lehet keresni ezeket a hangokat a

különböző szavakban: *Listen the I sound (Figyelj az [áj] hangra!): tige, ice-cream, stb.* A kicsiknél nehéz lehet a helymeghatározás, vagy annak kifejezése angolul, így elég, ha csak mutogatunk. A hangsort szimbolizálhatjuk egy vonat képével, vagy házikóval, és a kiejtést ujjunkkal kísérhetjük a vonat/házikó elejétől a végéig. Így elég, ha a gyermek rámutat arra a vonatra/szobára, ahol az adott fonémát hallotta.

A „*spellingés*” (*betűzés*) szintén alkalmas lehet a beszédészlelés fejlesztésére. Adott szót kell „lebetűzni”. Fontos azonban megemlíteni, hogy a betűket máshogy hangoztatjuk magyarul, és máshogy hangoztatjuk angolul. A betű hangjának megnevezésével kell tehát kezdeni, amely a klasszikus „*A, b, c, d*” *dalokkal* szoktam kezdeni. Ha az egyes betűk nevét már jól tudjuk mondani, következhet a szavak spellingelése. Első lépésként a tanár betűzi a szót, s a gyermekek találják ki. Kezdetben érdemes vizuális segítséget is nyújtani, például úgy, hogy képek közül választja ki a gyermek a beszédhangokra bontott szót. A következő szinten már a gyermekek adhatják fel a szót egymásnak. Ez a típusú feladat már nagyobbaknak való, hiszen a betű-hang megfeleltetés különbözik a magyartól, s ez megnehezíti a munkát. Kicsiknél csak rövid szavakat szoktam ilyenre használni, s arra is ügyelek, hogy a kiejtés ne térjen el nagyon a leírástól: *dog, leg, bed...* (*kutya, láb, ágy*). A későbbiekben a játék haszna a helyesírásban is megmutatkozik.

Nagyon szeretik a *Touching the alphabet (Érintsd meg a betűt!)* nevű játékot. A falra az angol ábécé betűi vannak felragasztva. Két csoportot alakítunk, a gyerekek párban versenyeznek egymással. A tanár mondja a betű nevét, s nekik meg kell azt találniuk. Aki hamarabb rácsap a megfelelő betűre, annak a csapata kap egy pontot. A betű-hang megfeleltetés, valamint az észlelés mellett jól fejleszti a figyelmet, koncentrációt, emlékezetet, csapatmunkát. Számokkal is elvégezhető ez a feladat, de a nagyoknak már összeadást vagy kivonást, szorzást mondunk, természetesen angolul. Nekik az eredményt kell megérteniük, felismerniük a falon lévő számok közül.

Ezen felül használhatjuk persze a tankönyvek „*Sound file*” (*hang file*) típusú feladatait, amelyek már speciálisan az angol nyelv sajátosságait figyelembe vevő beszédészlelést segítik.

Az írás-olvasás elsajátításának egyik legfontosabb részfolyamata a **szeriális észlelés**. Ennek segítségével a gyermek képessé válik az elhangzott szavakat alkotó beszédhangokat az elhangzás sorrendjében észlelni, felismerni. Az olvasási nehézséggel küzdő gyermekeknek ezen a területen kivétel nélkül lemaradásuk van. Ennek fejlesztését az angol óra keretében is megvalósíthatjuk. Kezdetben mondhatunk 3-4 hangból álló sorozatot, amelyeket a gyermekeknek meg kell ismételnük az elhangzás sorrendjében. Amikor már szavakat is mondunk, figyelembe kell venni a fokozatosság elvét: azaz

rövidebb, egy szótagos szavakkal érdemes kezdeni a gyakorlást (*cat, dog, fish – macska, kutya, hal*). Fokozódó nehézséget jelent az új szavakból álló szósorok visszamondása, mert a gyermek a „jelentés nélküli” hangsorozatok, szavak pontos visszaadása során csak az akusztikus szeriális emlékezetére támaszkodhat. Itt is a rövidebb szavakkal kell kezdeni a sorozatokat. Ha ilyen gyakorlatokkal kezdünk egy-egy órát, a különböző szóláncok játszása is sikeresebb lesz. Kezdetben ezeknél is meghatározhatjuk, hogy milyen típusú szavak kerüljenek a láncba, vagy milyen szabály szerint fűzzük a szavakat. Egy csoportban több szólánc is lehet, az elemek számát szintén fokozatosan lehet bővíteni.

A **beszédmegértés** első lépéseként a **szóértést** kell fejlesztenünk, amely a **szókincs bővítésén keresztül** valósítható meg. Ez az alapja minden új szó nyelvi beépülésének. Nem elég azt mondani, hogy „Itt ez a tíz szó fiam, és tanuld meg!”. A szavak bevésését segítenünk kell. Első lépésként meg kell beszélnünk a szó jelentését: milyen jelentést hordoz az angol hangsor. Érdemes kép formájában is megjeleníteni az új szót, annak érdekében, hogy biztosabb asszociációs kapcsolat alakuljon ki a szó hangalakja és jelentése között. Szoktunk *képes szótárt*, különböző tablókat készíteni projekt-munkában. Meg kell győződjünk arról, hogy az új szó valóban előhív valamilyen képzetet a gyermek fejében. Nagyobbak egynyelvű szótárt is alkalmazhatnak. Érdemes szinonimákat, ellentétes *szavakat gyűjteni* az új szó mellé, vagy valamilyen csoportba illeszteni. Ezután a grammatika fejlesztését szolgálja, ha kontextusba, mondatba helyezzük a már elsajátított, megtanult szót. Kezdetben persze nem várhatjuk, hogy körmondatokat mondjanak. *Hiányos mondatok kiegészítésével* szintén segíthetjük a bevésést. Nagy kacagásba szokott torkollni, amikor egy új szót dalban szemléltetünk. Lehet, hogy nem vagyunk naprakészek az aktuális slágerekben, mégis van néhány olyan dal, amelyet a gyermekek és a tanár is egyaránt ismernek, ezek „beépítése”, felhasználása segítheti az új szó megjegyzését, bevésését. Ugyanígy hívhatjuk segítségül ismert filmek címeit is.

Egy **mondat megértéséhez** szükséges a szintaktikai és a szemantikai elemzésen túl a verbális memória megfelelő működése is. A szeriális észlelés teszi lehetővé, hogy a szavakat az adott sorrendben értelmezzük. Rengeteg gyakorlat áll rendelkezésünkre a nyelvi órán is a mondatértés fejlesztésére. Képek és mondatok párosítása. A napi, megszokott tevékenység felsorolása nem csak a Present Simple (sima jelen) nyelvtani fejlesztését szolgálhatja. Jó játék, amikor 2 vagy 3 utasítást kell emlékezetből a helyes sorrendben megoldania (*Stand up, clap your hands, stamp your feet! – Állj fel, tapsolj, dobbants!*).

A hallott vagy olvasott **szöveg megértéséhez** a grammatikai és jelentéstani elemzésre, a verbális memóriára és a szeriális észlelés megfelelő működésére van szükség. Egy szöveg értelmezésekor ki kell tudni emelni a lényeges információt a lényegtelenek közül, és meg kell érteni a szöveg elemei közti összefüggéseket. Mivel a szövegértés a kompetenciaalapú oktatás sarkalatos pontja, minden órán figyelembe kell venni a fejlesztéshez szükséges feltételeket. A nyelvkönyvek általában ezeket a szempontokat figyelembe veszik. A szövegértést egyszerű, lineáris történetekkel kezdik, később jelennek meg a párhuzamosan szerkesztett szövegek, s a változatosabb idősíkok. Nagyon sok energiát kell fordítani a kicsiknek készült képregény- történetek megértésére. Sok párbeszédet tartalmaznak, sok olyan részletet kell elképzelni, mely az összefüggések megértését segíti. Nem biztos, hogy az első osztályos nyelvtanuló erre már idegen nyelven képes, amikor még a saját nyelvén sem alakultak ki a kompetencia alapjai. Szükségesnek tartom a *mimetizálást, szerepjátékot, dramatizálást*. Sok esetben

ezt úgy valósítjuk meg, hogy a történet megbeszélése utáni órákban kidolgozzuk az egyes mozzanatokat, cselekvéseket, s vagy én, vagy a magnó mondja a történet szövegét. A gyermeknek így ténylegesen a jelentéssel kell foglalkoznia, s nem a verbális megfogalmazással.

Újabb lehetőség a szövegértés fejlesztésére, amikor mesét vagy történetet mondunk, s a történet fontosabb eseményeit meséléskor egyidejűleg *vizuálisan is megjelenítjük* (pl. lerajzoljuk). Ezeket a képeket kell aztán a gyermeknek a történet alapján sorba raknia. Nehezítés jelenthet, ha az eseményt már nem jelenítjük meg vizuálisan, s a történet meghallgatása után a gyermeknek saját magának kell megrajzolnia a történethez kapcsolható képeket.

Az előző gyakorlat fordítottjával is dolgozhatunk nagyobb gyermekeknél, amikor képek alapján kell *történetet alkotni*. Kezdetben még nagyon nehéz feladatnak tűnik, amikor a *kulcsszavakat* kell kigyűjteni egy történetből. Sok gyakorlással azonban rászoknak a gyerekek a lényegkiemelésre. Ez azért is fontos, mert ennek segítségével később ismeretlen szöveget is képesek lesznek feldolgozni. Meg kell ugyanis tanulniuk a gyerekeknek olyan szinten logikusan gondolkodni, hogy egy-egy ismeretlen szóval is képesek legyenek egy történetet megérteni. Vannak olyan szavak, amelyek a jelentés megértéséhez nagyon fontosak, vannak azonban olyan szavak, melyek, ha nem is értjük, a jelentést/ megértést nem befolyásolják. Újabb lehetőség szövegfeldolgozáskor a különböző szempontú *szógyűjtés*: szereplők, cselekményszálak, helyszínek, időpontok szerint.

A fejlesztés magas szintjét az jelenti, amikor a feldolgozott történetet *önállóan kell felidézni és reprodukálni*. *Meselánc* játékot is játszhatunk, amikor egy adott történetet mondatonként kell folytatni egy-egy gyermeknek.

Az elmondottak mellett a legfontosabbnak azt tartom, hogy minden olvasmány, történet előtt gondolatokat keltsünk a gyermekekben. A képek alapján *mire számíthatunk*, kik a szereplők, mi történhet. Ez mindenképpen jó kiindulása lehet a szövegfeldolgozás sikerének. A szóanyagát is bemérhetjük így a történetnek, megtudhatjuk, mely szavakat felejtették el tanulóink, esetleg kinek a tudására számíthatunk kiemelten. Minden témában találunk olyan gyermekeket, akiknek az adott témakör a kedvence. Így az ő tudásukra a fordításkor, a jelentés értelmezésekor, megértésekor bizton számíthatunk,

A következő játékkal szintén jól lehet fejleszteni a szövegalkotási képességet. Csoportokban dolgozunk. Minden csoportnak van egy rajzlapja és ceruzája. A csoport tagjai behunyják a szemüket, amíg egy társuk valamit rajzol a lapra. Ha végezett, átadja a következő gyerekeknek. Így megy körbe a papír, közben mindenki kiegészíti a társa rajzát, alakítja, részletezi, vagy kiegészíti. Amikor körbeért a lap, történetet kell kitalálni a rajzhoz. Ehhez a feladathoz már magasabb nyelvtudás szükséges, de nagyon szó-
rakoztató és hasznos feladat.

Az olvasás és írás fejlesztése

Az idegen nyelven oktatása során az olvasás-írás tanítása késleltetetten indul meg. E sorok írója az első osztályban egyáltalán nem olvastat és írat. A második osztályban is nagyon szelektál a tankönyvek feladatai között, főleg az írásos feladatokban. Olvastatni is csak úgy olvastat, hogy előtte felolvassa a szöveget. Így a gyermek nézi ugyan a betűket, de nem betűz, nem olvas, csak megismétli a tanártól hallottakat. Harmadik

osztály elején még mindig nincs önállóan írás. Minden írásos feladatnál „csak” másolni kell. Ezeket azonban már nem mechanikusan. Alkalmazhatunk válogató másolást, vagy megmondhatjuk, hogy melyik oldalról kell a megfelelő szót megtalálni. Az ügyesebbek már önállóan is megtalálják a könyvben az adott szót, s onnan másolhatnak. A szótárazást csak harmadik osztályban vezetjük be. Mindezek azonban egy-egy osztályban módosulhatnak az ott jelenlévő aktuális képességek, készségek figyelembevételével.

Összefoglalva: Az olvasás-írás zavarával a nyelvórán sokszor találkozhatunk. A diszlexiás, diszgráfiás gyermekek jó esetben rendelkeznek szakértői véleménnyel, s megsegítésüket logopédusok végzik. Az ő munkájuk kiegészítéseként minden nyelvet tanító pedagógusnak, tanítónak, tanárnak rendelkeznie kellene minimális ismerettel e rész-képesség-zavar jelenségéről. Ezek a gyermekek az idegen nyelv óráinkon hátrányban vannak a többi tanulóval szemben, ezért lenne fontos megismerni azokat a képességeket, készségeket, amelyek fejlesztésével e nyelvi hátrányok könnyebben leküzdhetővé válhatnak. Az itt bemutatott gyakorlatok ennek a célnak megfelelően próbálják pótolni az általános pedagógusképzésből még hiányzó erre vonatkozó ismereteket, így teremtve meg az egyéni bánásmód lehetőségének alapjait.

E cikk írója szerencsés, mert a Vörösmarty Mihály Általános Iskola és Logopédiai Intézet, ahol dolgozik, olyan közoktatási intézmény, amely támogatja és elismeri a szaktudást, a nyelvtanításban elért eredményeket. A kollegák érdeklődnek, tanácsot kérnek. Sokat konzultálunk, hospitálunk egymásnál. Igazi team-munka ez, amelyben a logopédus, a fejlesztő pedagógus, a tanító és tanár egyetlen célért küzd: a gyermekért, akinek majd helyt kell állnia ebben a világban. Esélye pedig csak ilyen „segítség” mellett lehet!

Irodalom

- ARATÓ FERENC – VARGA ARANKA (2008): *Együtt-tanulók kézikönyve (Bevezetés a kooperatív tanulásszervezés rejtelmébe)*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest, 2. kiadás.
- BERNÁTH GÁBOR (szerk.) (2008.): *Esélyegyenlőség–deszeregáció–integráló pedagógia. Egy stratégia elemei*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.
- CSÁNYI YVONNE (2001): A speciális nevelési szükségletű gyermekek és fiatalok integrált nevelése-oktatása. in: Illyés S. (szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. BGGYTF, Budapest.
- „Egyenlőnek lenni, nem egyformának” *Halmazottan hátrányos helyzetű tanulók integrált nevelése Pesterzsébeten* (2008). HEFOP kiadvány.
- JOHNSTONE, D. (1999): Inklúzív oktatás és közösség. A speciális kompetenciájú szakember integrációja. In: Zászkaliczky P. – Lechta, V. – Matuska, O. (szerk.) (1997): *A gyógypedagógia új útjai. Rendszerfejlesztés, tanácsadás, integráció*. Lieberh Gúth, Bratislava, BGGYTF, Budapest.
- KAGAN, SPENCER (2001): *Kooperatív tanulás*. Önkönet Kft., Budapest.
- KÉZDI GÁBOR – SURÁNYI ÉVA (2008): *Egy sikeres iskolai integrációs program tapasztalatai. Hátrányos helyzetű tanulók oktatási integrációs programjának hatásvizsgálata 2005–2007. Kutatási összefoglaló*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.
- KÓKAYNÉ LÁNYI MARIETTA (2007): *Könyv az integrációról* (szerk.: Papp Ágnes). suliNova Kht., Budapest.
- Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1972.

- MEIXNER ILDIKÓ (1993): *A diszlexia prevenció, reedukáció módszere*. BGGYTF, Budapest, 3.
- M. TAMÁS MÁRTA (szerk.) (2006.): *Integráció és inklúzió. Fejlesztő módszerek a közoktatásban*. Trefort Kiadó, Budapest.
- MARTIN LIPTON – JEANNIE OAKES (2008): *Tanítással változó világ. 1. kötet Elméleti viták*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.
- MARTIN LIPTON – JEANNIE OAKES (2008.): *Tanítással változó világ. 2. kötet Az iskola: az intézménytől a tanulóig*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.
- NÉMETHNÉ TÓTH ÁGNES – GOLE CZ ANDREA – GYÖKÉRNÉ MÖLCS MÁRIA – TÓTH KATALIN – TULOK SZILVIA – TŰSKE ADÉL (2008): *Inklúzió – ahogy mi csináljuk. Fejlesztő pedagógia /3*.
- PERLUSZ ANDREA (szerk.) (1995.): *Fogyatékos gyermekek integrált nevelése hazai kísérletek tükrében*. BGGYTF. Budapest
- VASSNÉ KOVÁCS EMÓKE (2004): *Integráció a logopédiában, különös tekintettel a diszlexiásokra*. In: Gordosné Szabó Anna (szerk.): *Gyógyító pedagógia*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest.
- ZÁGON BERTALANNÉ (szerk.) (2008.): *Differenciálás heterogén csoportban. Integrációs Pedagógiai Műhely füzetek 8*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest.
- ZSOLDOS MÁRTA – SARKADY KAMILLA (1992): *Konceptcionális kérdések a tanulási zavar fogalom körül*. In: *Magyar Pszichológiai Szemle*, 3-4.

Internet források:

A logopédia története: http://www.beszedjavitas.hu/torteneti_attekintese

KERBER ZOLTÁN: *Pro és kontra az integrációról*. www.oki.hu.

SALNÉ LENGYEL MÁRIA: *A gyógypedagógiai oktatás helyzete az ezredforduló Magyarországon*. www.oki.hu.

Vörösmarty Mihály Általános Iskola és Logopédiai Intézet honlapja: www.vm128.freeweb.hu

Zágon Bertalanné: *Az integráció a tanítási órákon*. www.oki.hu

A 2009-es esztendőben a személyi jövedelemadóból felajánlott 1% összege

399 517 Ft.

A támogatását mindenkinek köszönjük, az összeget a **Gyógypedagógiai Szemle** megjelentetésére fordítjuk.

Gyógypedagógiai Szemle szerkesztősége

*Kellemes karácsonyi ünnepeket
és békés, boldog új esztendőt kívánunk
minden kedves Olvasónak!*